

УДК 352.073

Демченко Володимир Миколайович

доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, кандидат філологічних наук, доцент

**ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ХЕРСОНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ГРОМАДИ:
ФОРМАЛЬНИЙ ВИМІР**

Анотація. У статті проаналізовано духовний простір міста Херсона через пріоритети міської громади, що виявляється в назвах міських об'єктів.

Ключові слова: духовний простір, Херсон, міська громада, назви вулиць, цивілізація, радянська культура.

**Демченко В.Н. Духовные ценности Херсонской городской общины:
формальное измерение**

Аннотация. В статье проанализировано духовное пространство города Херсона по приоритетам городской общины, что определяется в названиях городских объектов.

Ключевые слова: духовное пространство, Херсон, местная община, названия улиц, цивилизация, советская культура.

**Demchenko V.M. Spiritual values of Kherson city society: formal
measuring**

Annotation. In the article the spiritual space of Kherson city is analysed through the priorities of city society, which is defined in the names of city objects.

Keywords: spiritual space, Kherson, city society, names of streets, civilization, soviet culture.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Питання про різноманітні перейменування постає повсякчас на внутрішньому політичному обрії України, оскільки воно безпосередньо стосується змін, які повинні відбуватися в новій державі, зокрема тій, що вийшла з-під тоталітарного підпорядкування [1].

У Києві протягом 1990-2000 рр. було повернено історичні назви (відносно первинні та незаангажовані) понад 30-ти міським об'єктам – вулицям, провулкам і площам, а також 10 станціям метро (зокрема станція «Дзержинська» стала «Либідською», «Піонерська» – «Лісовою», «Червона площа» – «Контрактовою площею»). Особливо промовистими були назви міських парків: «Жовтневий», «Імені XXII з'їзду КПРС та ім. Ленінського комсомолу», «Імені 40-річчя Жовтня», «Імені Фрунзе»,

«Першотравневий», «Піонерський», «Радянський», які слушно змінено на «Відрадний», «Нивки», «Сирецький», «Куренівський», «Міський сад», «Хрещатий», «Марійський» [2].

Навряд чи це здивує когось: хто ж як не столиця повинна відповідати статусу держави. Зрозуміло, що і міста західної частини України з радістю почали цей процес, оскільки їх громади відверто бажали державності кілька століть і боролися за неї. Щодо південно-східних міських громад, то вони, хоча й мають більшість українців за походженням, не виявляють відповідного рівня патріотизму. Це простежується й у міській політиці, що віддає перевагу пріоритетам старшого покоління – носіїв радянської культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання орієнтування державного управління розглядалися переважно зарубіжними вченими (Р. Бенедикт, М. Мід, А. Інклес, Г. Хофстеде та ін. Вітчизняні вчені ці питання зазначали лише в сенсі їх фіксації (наприклад, О. Суший [3]). Російський учений В. Єфімов, розкриваючи суть концептуальної влади, порушує питання манкуртизації Росії методами інформаційної війни [4]. Ми ж намагаємося проаналізувати та зробити свій внесок у вирішення проблем етнічної ідентифікації українців [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зрозуміло, що в Україні як найбільш неконфліктній державі пострадянського простору питання етнічних духовних цінностей, що повинні швидко перетворюватися на державні, не вирішуються – навіть певною мірою татуюються владними структурами та правоохоронними органами. Тому вони є актуальними та потребують аналізу на всіх рівнях.

Формулювання цілей статті. Ми, наприклад, ставимо як завдання вивчити духовний простір міста Херсона відповідно до пріоритетів його громади (найбільш активних жителів), що виявляються зокрема в назвах міських об'єктів.

Виклад основного матеріалу. Місто Херсон належить до міст України, що мають відносно нетривалу історію. Формування міських традицій та орієнтацій відбувається впродовж двох із половиною століть і охоплює три принципово відмінні епохи – Російської імперії, Радянського Союзу та незалежної України.

Згідно з теорією цивілізацій цей процес відбувався таким чином:

- 1) утвердження цінностей монархічної держави та православної віри як анклаву в межах української етнічної території;
- 2) розвиток цінностей монархічної держави та православної віри, що приналежні російській культурі як метрополійній щодо української етнічної території;
- 3) занепад (знищення) орієнтирів монархічної держави та православної віри й утвердження пролетарських цінностей на основі російських духовних пріоритетів у межах української етнічної території;
- 4) розвиток пролетарських цінностей на основі російських духовних пріоритетів і утворення конгломерату «радянський народ» з його системою духовних цінностей;
- 5) початок занепаду системи радянських духовних цінностей та відродження православних орієнтирів і традицій домінуючого українського етносу з формальним утвердженням України як самостійної держави.

Як бачимо, цей процес передбачає початок, розвиток і занепад певного цивілізаційного конгломерату та відповідної системи його духовних цінностей. Тобто хоча формально й започатковувалася певна держава, наслідки існування попередньої продовжували спостерігатися ще досить довгий час. Зрозуміло, що тоталітарний режим мав більше аргументів для скасування системи попередніх духовних пріоритетів разом з їх носіями. Так сталося зокрема з Церквою, яку було знищено та розграбовано. Так сталося й із найбільш характерними носіями традиційної землеробської

української культури, яких було просто прибрано з цієї землі, а інших піддано голодомору та колективізації. Так сталося з представниками інтелігенції – як російсько-імперської, так і нової українсько-пролетарської, що занадто вже повірила в можливість утворення державної української формації, – усі вони потрапили в табори або змушені були зректися свого роду, ставши радянськими громадянами.

Нинішній демократичний (чи правильніше – перехідний до такого) режим силові аргументи може виявити лише в крайньому разі, а тому занепад попередньої культурної формації в умовах плюралізму відбувається набагато повільніше – аж до природного фізичного вимирання її носіїв. Ось чому ми вживаємо щодо термінологічної сполуки *українська незалежність* термін *формальна*, тобто потенційна (хоча й офіційно визнана та закріплена).

Іншими словами, в державі з назвою «Україна» активно ще функціонує радянська культура, а її представники – «радянські люди» є офіційно українськими громадянами та найбільш активним електоратом у виборчі періоди. При тому ми не зачіпаємо в цій статті мовних проблем, оскільки в межах предмета такого дослідження це не є аж надто визначальним чинником:

а) серед носіїв радянської культури значна частина є українськомовними (ті ж таки селяни, що попри історичні утиски, реальне безпаспортне кріпацтво, голодомор від радянської влади голосують нині за комуністів);

б) серед активних прибічників української незалежності чимало носіїв російської мови (можливо, потенційно українськомовних);

в) географічно половина України завжди була носієм української етнічної культури та відповідно – мови, наше ж дослідження стосується Південно-Східного регіону, зокрема Херсонської області.

Зазначимо тепер деякі риси радянської культури, що призвели до її закономірного занепаду.

За визначення народу як маси простих особин – без певних духовних орієнтацій (колись говорили – *невігласів* – від рос. *невежд*, нині – маргіналів) можна припустити, що ознаками окультурення є віра (релігія) та любов до свого етносу (націоналізм, у межах якого поважаються всі світові етноси та гостро сприймається імперіалізм або глобалізм).

У межах радянської культури атеїзм також був вірою зі своїми обрядами та служителями (партійні школи – ті ж семінарії, історія партії – той же Закон Божий, ті ж такі ієрархічні правила, чесні та нечесні представники тощо), проте та віра заснована була на інших принципах, виявила себе як безжалісна, войовнича та шовіністична.

Зрештою і сама комуністична ідеологія виявила себе такою, поставши перед цивілізованим світом нарівні з націонал-соціалізмом. Останній було засуджено разом із його ідеологами та виконавцями за злочини проти людства. Комуністична система мала такі ж злочини, але проти свого народу, – колективізацію, голодомор, політичні репресії, кровопролитні військові операції, переміщення етносів, авантюрні війни (зокрема в Афганістані), утаювання від населення важливої інформації (зокрема про аварію в Чорнобилі) – з куди більш відчутними жертвами.

Вищенаведене не можна виключити з системи духовних цінностей попередньої цивілізації – це невід’ємна її складова. І тому відзначення відповідних святкових дат, пов’язаних із функціонуванням цієї системи, пам’ятники її діячам, які брали безпосередню участь у вищенаведених подіях, закарбування їхніх імен у назвах міст і вулиць – це повна невідповідність чинному на цей час устрою держави та системі духовних цінностей домінуючого етносу (нації) – українців.

Це можна сказати й про Росію, народ якої в переважній більшості не згоден із похованням В. Леніна як людини та стоїть за залишення його в

мавзолеї як ідола. Хоча відновлення історичних назв міст у Росії відбувається набагато активніше, ніж в Україні (Ленінград – Санкт-Петербург, Горький – Нижній Новгород, Молотов – Пермь та ін.).

Ще один цікавий момент у духовній переорієнтації міських жителів – представників радянської культури – це намагання уникнути визнання українських пріоритетів через повернення деяких дорадянських – російськоімперських («гнобительських» – за тогочасною ідеологічною нормою). Наприклад, нині популяризуються імена Потьомкіна, Катерини Другої, Петра Першого – встановлюються пам'ятники, відновлюються назви вулиць, парків, ставляться вистави.

Кілька поколінь уже не знають цих осіб, ідентифікуючи їх лише з постанням рідного міста, проте не пов'язуючи зі знищенням того ж таки запорозького козацтва, яке для українців повинне бути як головна національна історична ознака. Тобто постать на пам'ятнику, наприклад Потьомкіна, цілком дорівнює постаті якогось радянського генерала, що перейшов Дніпро поклавши кількадесят тисяч своїх солдатів.

Саме тому наявні в Україні Кіровоград, Дніпропетровськ (обласні центри!), Дніпродзержинськ, Іллічівськ та багато інших менших населених пунктів із промовистими назвами (до речі, з поверненням історичних назв перші два були б саме Єлисаветградом і Катеринославом).

Якщо проаналізувати систему радянських цінностей на прикладі міста Херсона, то отримаємо аргумент щодо тривалості процесу занепаду радянської цивілізації.

Так, з-поміж назв 500 херсонських вулиць, які ми диференціювали за мотивами їх надання, найбільшу частку виявили «іменні» (назви на честь певної особи, міста, території, проте без політичного спрямування, – Білоруська, Белінського, Герцена, Сурикова, Трипільська тощо) – 34 %, але зовсім трохи менший відсоток – 31,6 % – назв із політичним спрямуванням (прізвища революційних і радянських діячів, революційні та радянські

пам'ятні дати – Артема, Д. Ульянова, Комунарів, Радянська, Іллі Кулика тощо). Зазначені нами як «географічні» назви (надані за певною приналежністю до місця розташування – Бавовняний, Вірьовчина, Береговий, Перекопська, Порт-Елеватор тощо) обіймають 19,6 %, а «нейтральні» (обрані як певний образ – красивий або сучасний на той час – Вербовий, Дружби, Космічний, Студентський тощо) – 14,8 %.

Не заглиблюючись у більш докладний аналіз (ми присвяtimo цьому подальшу розвідку), зазначимо лише, що ці дві найменші в Херсоні групи назв вулиць десь в іншій країні були б найбільшими, оскільки виявляють суто людські, вічні пріоритети, а не політичні – тимчасові [6].

І ще один момент, який безпосередньо стосується предмета цього нашого дослідження – системи духовних цінностей суспільства, ми виявили в розряді «іменні назви». З-поміж 170 одиниць лише близько 20-ти присвячено власне українським діячам і етнічним історичним назвам (Б. Хмельницького, Коцюбинського, Запорозька, Українська тощо), до того ж переважно це письменники, яких традиційно визнавала радянська влада. Домінують тут, як і в політичній групі, імена російських діячів (Брюллов, Вахтангов, Гончаров, Баженов, Ломоносова тощо), яких кілька поколінь херсонців уже й не знає взагалі.

У Херсоні існує Комісія з розгляду питань про присвоєння назв (перейменувань) вулиць і площ при Херсонській міській Раді народних депутатів, яка неодноразово вже заявляла, що в місті не можна змінити жодної назви, пов'язаної з радянським минулим, оскільки проти цього виступає значна частина громадян (за нашою термінологією – носіїв радянської культури), і потрібен певний час для виправлення такого становища (іншими словами – після фізичного зникнення цього прошарку).

До того ж ці активні громадяни, відчуваючи боязливе до них ставлення міської влади (певно, як до визначальної сили на виборах), ще й

пропонують нових героїв того часу для увіковічення на табличках вулиць тощо – колишніх партійних діячів, генералів, директорів та ін.

Висновки з даного дослідження. Отже, ще раз наголошуємо: місто Херсон як питомий представник південно-східного міста є промовистим представником радянської культури, носієм духовних цінностей цієї цивілізації, а процес її закономірного занепаду в таких умовах буде набагато довшим, аніж прогнозують владні структури.

Місцевий краєзнавець С. Сухопаров робить висновок про ситуацію в Херсоні як невирішувану, оскільки ніхто не може чітко постановити, які герої достойні пам'яті, а які – ні [2], хоча відповідь насправді зі сфери логіки: яку назву має сучасна держава, ті герої їй повинні бути на п'єдесталі.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому плануємо проаналізувати ситуацію в Херсонській області з метою отримати аргументи щодо зазначених духовних цінностей у сільського населення.

Список використаних джерел

1. Людина в сфері гуманітарного пізнання. – К.: Український Центр духовної культури. – 1998. – 408 с.
2. [Http://www.mycity.kherson.ua/avtory-ag/suhoparov/ul-khers.html#ul10](http://www.mycity.kherson.ua/avtory-ag/suhoparov/ul-khers.html#ul10)
3. Суший О. Культурний код – домінанта ідентитету та чинник розбудови національної державності / Суший О. // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : [збірник наукових праць]. – Вип. 1(6). – Херсон: «Олді-плюс», 2012. – С. 207-211.
4. Ефимов В.А. «Концептуальна власть»: Общественная инициатива / Ефимов В.А. – Санкт-Петербург, 2003. – 76 с.
5. Демченко В.М. Трансформація цивілізаційних орієнтирів у сучасній Українській державі / Демченко В.М. // Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком : [мат.-ли VI Регіональної науково-практичної конференції]. – Дніпропетровськ, 2012. – С. 373-375.
6. Європейські орієнтири місцевого і регіонального розвитку : [зб. матеріалів та док.] / заг. ред. М. Пухтинського, О. Власенка. – К., 2009. – С. 165-170.